

Проблеми корпоративного представництва

В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

О. Д. Чепель

кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

У статті на основі досягнень науки конституційного права, аналізу нормативно-правових актів та відповідної практики проведено дослідження основних проблем представництва різних груп населення у парламенті України. Для балансу корпоративного представництва в Верховній Раді України пропонується запровадження скандинавської процедури парламентського представництва – номінації.

Ключові слова: влада, вибори, депутат, парламент, представництво, соціальні групи, номінація, професіоналізм.

В статье с позиции достижений науки конституционного права, анализа нормативных правовых актов и соответствующей практики произведено исследование основных проблем представительства разных групп населения в парламенте Украины. Для баланса корпоративного представительства в Верховной Раде Украины предлагается внедрение скандинавской процедуры парламентского представительства – номинации.

Ключевые слова: власть, выборы, депутат, парламент,

представительство, социальные группы, номинация, профессионализм.

In the article on the grounds of achievements of science of constitutional law, analysis of normative-legal acts and corresponding groups of population is conducted in parliament of Ukraine. For balance of corporate representative office in Supreme Soviet of Ukraine offered introductions of Scandinavian procedure of parliamentary representative office are nominations.

Keywords: *power, elections, deputy, parliament, representation, task forces, nomination, professionalism.*

Дослідження будь-якого феномена державно-правового життя неминуче вимагає з'ясування законів руху та змін, які стосуються не так структур, як процесів об'єктивної реальності. Відбиваючи необхідні і суттєві зв'язки між окремими моментами та етапами розвитку, ці закони дозволяють розкривати динаміку політичного життя суспільства.

Одним із ключових питань сучасного розвитку парламентаризму є проблема представництва, у тому числі і корпоративного, тобто представлення в парламенті інтересів народу різними соціальними групами населення. Від концепції, покладеної в його підвалини, залежить не тільки правове становище депутата і організація його діяльності, а й загалом розвиток парламенту України – Верховної Ради України – цього центрального представницького і законодавчого органу нашої держави. Звідси – підвищена увага до досвіду парламентаризму тих країн, де протягом тривалого історичного періоду ефективно функціонують парламенти. До становища депутатів в системі

суспільних відносин ставляться як до представника конституційної влади, яка належить йому й дозволяє в силу цього «здійснювати волевиявлення» від імені народу.

Вирішення актуальних проблем, пов'язаних із темою дослідження, неминуче потребує звернення до вітчизняної теорії конституційного права. Значимо, що вітчизняна політико-правова думка активно розробляла фундаментальні ідеї, пов'язані з проблематикою парламентаризму, зокрема серед вітчизняних вчених слід назвати: А. З. Георгіцу [1], В. М. Єрмолаєва [2], В. С. Журавського [3], В. Ф. Погорілка [4], В. Л. Федоренка [5], Ю. М. Тодіку, В. П. Колісника [6], В. М. Шаповала [7] та ін. Свої погляди на природу представництва висловлювали такі російські дослідники, як С. А. Авак'ян [8], А. О. Безуглов [9], Н. О. Богданова [10], В. О. Савельєв [11] та ін., а також відомі дослідники зарубіжних країн – М. Амеллер [12], Б. Манен [13], В. Орландо [14], М Прело [15].

Мета дослідження полягає в тому, щоб на базі досягнень конституційно-правової науки та практики виявити існуючі на сьогодні проблеми корпоративного представництва в контексті сучасних тенденцій розвитку парламентаризму.

Найбільш характерна ознака представницького правління полягає у представництві. У вітчизняній літературі представництво визначається як «правовідносини, в яких одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчиняти правочин від імені другої сторони, яку вже представляє» [16, с. 62]. Загалом представництво трактується як категорія цивільного права. З-поміж маси суперечливих і досить аморфних визначень політичного представництва в зарубіжній літературі прослідко-

вуються два основних підходи – умовно кажучи, широке і вузьке трактування. У межах першого підходу до представницької системи, зазвичай включають усіх осіб (членів законодавчих і виконавчих органів, виборних і призначуваних), які приймають більшість рішень у формі законів або виконавчих розпоряджень, які відбивають певним чином інтереси всього населення або його окремих частин [17, с. 13]. Другий підхід – вузьке тлумачення – означає включення в систему політичного представництва лише парламентських установ – вищих державних органів, які виражають колективну волю переважної частини населення держави. Прихильники такого тлумачення стверджують, що «представництво... це невизначена концепція, яка завдяки тривалому користуванню набула суперечливого значення. Вона може застосовуватись для позначення будь-якого взаємовідношення між правлячими колами і керованими Воно може використовуватись так широко, що будь-який політичний інститут набуває представницькі функції, або так вузько, що тільки єдині виборні законодавчі збори володіють ними» [18, с. 15-16].

У будь-якому випадку представництво є основною функцією і змістом парламентського мандата. Тому одним із завдань сучасного виборчого процесу є створення політико-правових умов для забезпечення адекватного представництва в національних органах влади різних соціальних та інших груп населення, тобто забезпечення корпоративного представництва у парламенті. Ще на початку ХХ ст. відомий італійський учений і державний діяч В. Орландо пропонував розуміти юридичне поняття представництва так: «1) соціальні елементи повинні чинити важливий і постійний вплив на державні справи;

2) здійснення політичних функцій повинно належати найбільш здібним. За допомогою представництва досягають того, що цей вплив соціальних елементів, замість того, щоб виявлятися прихованим і несвідомим способом, регулюється і має власну організацію; воно діє за допомогою юридичної установи; досягають також того, щоб відбір найбільш здатних, замість того, щоб бути наданим випадку або дорученням призначенню монарха, надається безпосередньо громадянам. Отже, обрання є не делегацією повноважень, а вказівкою на здібності» [19, с. 58].

Підкреслимо, що проблема корпоративного представництва у всі часи була і залишається однією з найбільш значущих проблем формування складу парламентів. Стосовно критеріїв відбору кандидатів у депутати доктрина пройшла декілька етапів. У найбільш загальному вигляді було зрозуміло, що потрібно обирати кращих представників нації. На початковому етапі ідеологами «третього стану» популяризувалась ідея, що кращі представники нації – це власники, особи, які мали прибуток. На рівні законодавства ці теорії набували конкретного політичного буття у вигляді виборчих цензів (вимог наявності нерухомості або доходів певного розміру), а також виборчих систем, які створювали переваги для власників і усували неможливі (наприклад, система плюрального вотуму, що давала голоси власникам залежно від розмірів нерухомості, або куріальна система). Таке виборче право проголошувалося загальним. Нескладно було проголошувати попередні критерії відбору представників за станами «неприродними», які порушують принцип рівноправ'я. Складніше було знайти нові критерії. У вигляді ідеальної схеми виникла концепція парламенту, як «дзеркала нації», тобто максимально

можливого відбитка в ньому релігійного, статевого, вікового, професійного і тому подібних складів виборчого корпусу даної країни [20, с. 398].

У цьому контексті певний інтерес є соціалістичним варіантом концепції народного представництва. Раніше він був розповсюджений у СРСР: на Україні, в інших радянських республіках і соціалістичних країнах. А сьогодні зустрічається в КНР, КНДР, на Кубі та в СРВ. Критерії, що використовувалися для розв'язання цієї проблеми, можна назвати «анкетно-командними». Комуністична партія, що володіла монополією на владу, для кожної Ради створювала «модель» із заданими параметрами: кількістю робітників, селян, жінок, комсомольців і т. д. Потім зверху надходила команда до трудових колективів, і вони за анкетними відомостями висували «необхідних» кандидатів. Оскільки на округ припадав один кандидат, то обрання було визначено наперед, відповідно – і «представництво» в органах влади основних соціальних груп суспільства. Так, на виборах до Верховної Ради України першого скликання (червень 1938 р.) було обрано 304 депутатів. Серед них: комуністів 73%, членів ВЛКСМ – 10,9%, безпартійних 16,1%. За соціальним станом склад Верховної Ради України був таким: робітників – 50,3%, селян – 25%, інтелігенції – 24,7%. Депутатами було обрано 81 жінку, або 26,6% складу депутатів Верховної Ради УРСР [21, с. 106]. У подальшому ці пропорції зберігалися. Зокрема, більше половини депутатів, обраних до Верховної Ради УРСР у 1980 р., були робітники і колгоспники, майже 50% становили жінки, близько третини – молодь. Така система формально може забезпечити пропорційне представництво різних прошарків населення, однак не має стосунку до справді демократич-

них виборів, здатних «спотворити» точно розраховану схему. В результаті до представницького органу потрапляли переважно «передовики виробництва», не підготовлені або не схильні до реальної участі в політичному процесі.

Як відомо, в колишньому СРСР, а також в Україні робилися і спроби забезпечити представництво певних прошарків населення за допомогою виборів від громадсько-політичних організацій. Ця система також не виправдала себе через порушення принципу рівності виборців, ігнорування думки рядових членів організацій.

З переходом України до професійного парламенту, точкою відліку якого є прийняття Конституції України (ст. 78) [22, с. 38], а також на її основі Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 25 жовтня 1997 (п. 8 ст. 3) [23], проблема представництва стала з новою силою. Так, до Верховної Ради України внаслідок виборів, які відбулися у березні 1998 р., серед 449 депутатів було обрано 36 жінок або 7,9%, 11 народних депутатів з числа молоді до 30 років (2,48%). Депутатський корпус Верховної Ради України XIV скликання (1998 р.) за фаховим критерієм включав 27 представників робітничих професій, або 6,1 %, 38 фахівців сільськогосподарських професій (8,6%). Проте не переважали у тому складі парламенту і представники професій, найбільш підготовлених для професійної діяльності у Верховній Раді України. Станом на 6 серпня 1998 р. тільки 47 депутатів (10,64%) мали юридичну освіту (для порівняння – у Конгресі США 90% – юристи). Найхарактернішою ознакою складу Верховної Ради чотирнадцятого скликання, як і тринадцятого, є виключно високий освітній і фаховий рівень народних депутатів України: 423 народних депутати, або 95,49%,

мали вищу освіту, 6 або 1,45% – незакінчену вищу освіту, 12 або 2,71% – середню спеціальну, 2 народних депутати (0,45%) – середню освіту. Народні депутати Верховної Ради XIV скликання мали наукові ступені і вчені звання, зокрема 71 (16,03%) народний депутат мав науковий ступінь кандидата наук і 34 (7,64%) – доктора наук, 24 народних депутати (5,42%) мали вчене звання доцента і 22 (4,97%) – професора, 14 народних депутатів були академіками НАН України та інших академій, 9 – членами-кореспондентами НАН України та інших академій [24, с. 258-259].

Зазначимо, що і вибори до Верховної Ради України 2002 р., які проводилися на основі Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 18 жовтня 2001 р. [25, ст. 265], на основі змішаної моделі (обрання за виборчими партійними списками 225 народних депутатів у багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі і такої ж кількості депутатів, які обираються в одномандатних виборчих округах) не призвели до суттєвих змін у характері представництва. Серед тих, хто потрапив до парламенту у віці від 21 до 50 років, – 71,55% депутатів. За винятком 6 депутатів, які мали незакінчену вищу і середню спеціальну освіту, усі решта – фахівці, як мінімум, з вищою освітою, більше третини депутатів мали наукові ступені кандидата і доктора наук; кожний п'ятий мав учене звання. За професійною ознакою Верховна Рада характеризувалася так: представники інженерно-технічних та будівельних професій – 167 осіб (37,11%), юристи, соціологи, політологи – 91 особа (20,22%), фахівці менеджменту, економісти – відповідно 72 особи (16%), працівники освіти – 41 особа (9,11%), сільськогосподарські професії репрезентували 27 чоловік (6%), військові фахів-

ці – 16 осіб (3,56%), працівники засобів масової інформації 11 осіб (2,44%), працівники культури, мистецтва – 9 осіб (2%), інших професій – 16 осіб (3,56%). На жаль, продовжувалася негативна тенденція зниження рівня репрезентованості жінок – до 5,11% (усього 23 жінок) [26, с. 278-280].

Способи відбору кандидатів змінювалися з розвитком інститутів політичних систем і розширенням виборчого права: від мажоритарної системи до пропційної та змішаної систем, що забезпечують представництво політичних партій, цей підхід став розглядатися як втілення концепції народного представництва на новому етапі розвитку демократії. У цих умовах складніше стало знаходження нових критеріїв відбору.

Задля справедливості, зазначимо, що відгомони цієї теорії до цього часу зустрічаються в законодавстві, в тому числі сучасному, у вигляді концепцій, що обґрунтовують необхідність компенсувати відсутність представництва тієї чи іншої соціальної групи (жінок, нацменшин та ін.), резервуванням для них місць у парламенті. Не чужа ця ідея і для України.

У більшості сучасних держав таке представництво забезпечується неформальним шляхом (наприклад, партії в західноєвропейських країнах намагаються висувати більше жінок, молоді) і тим самим розширюють свій електорат, забезпечують підтримку своїх програм залученням нових прошарків і груп населення.

Адже парламент не тільки законодавчий, а й представницький орган. Від представницького елемента на протилегу професіоналізму вимагається, за словами М. М. Коркунова, не фахове знання і службовий досвід, а саме живий, безпосередній зв'язок із суспільством. У цьому зв'язку на перший план висува-

ється проблема територіального представництва – одного із головних компонентів явища представництва взагалі. Не може не викликати тривоги той факт, що Верховна Рада України перетворюється з органу національного представництва у своєрідний «столичний клуб» обговорення загальнодержавних справ, про що засвідчують такі відомості. Серед 225 народних депутатів України, обраних в одномандатних виборчих округах до Верховної Ради у 2002 р., 97 або 43,1% проживали у м. Києві, більше того, усі депутати, обрані від Житомирської (6 осіб) та Херсонської областей (5 осіб), проживали у столиці [27, с. 274].

Важлива і водночас невідкладна сьогодні проблема представництва жінок у парламенті України. Верховна Рада України і далі перетворюється у чоловічу установу. Причому відсоток жінок у Верховній Раді знизився з 7,9% у 1998 р. до 5,11% у 2002 р. Порівняно з іншими європейськими країнами, Україна за кількістю жінок у парламенті посідає одне з останніх місць (разом із Росією). Для прикладу, у країнах сталої демократії частка жінок серед депутатів станом на 2005 р. склала: в Італії 10,4%, у Франції – 13,9%, Греції – 14,0%, Ірландії – 14,2%, Португалії – 20,0%, Швейцарії – 24,8%. Водночас у парламентах Австрії, Бельгії, Данії, Нідерландів, Фінляндії та Норвегії – від 32,2% до 38,2%. Найбільша частка – у парламенті Швеції, де частка жінок складає 45,3% [28, с. 8].

90-ті роки минулого століття ознаменувалися зміною ставлення до цієї проблеми в різних державах світу. Політико-правові моделі залучення жінок до парламентської діяльності включали декілька основних елементів державного і партійно-політичного порядку. До останніх можна віднести, напри-

клад, ініціативні рішення політичних партій про забезпечення фіксованого квотного представництва жінок у представницьких структурах влади (кількісні показники квоти коливалися від 20% до 50%, а обов'язок щодо їх дотримання покладається на політичні партії, що беруть участь у виборах). Так, на виборах у 1992 р. до Конгресу США відбулося значне збільшення кількості обраних жінок. Якщо раніше в Сенаті було тільки 2 жінки (2,2%) від загального його складу, то після виборів їх стало 6 (6,6%). У Палаті представників також відбулося незначне збільшення жіночого представництва, а саме: 47 депутатів (10,8%) замість 28 (6,4%). Іншим шляхом пішли у Голландії. Тут у серпні 1992 р. уряд прийняв соціальну програму щодо залучення жінок до управління справами держави, яка передбачала доведення до 1994 р. кількості жінок серед депутатів парламенту не менше, ніж до 30%. Внаслідок виконання цієї державної програми вже у 1993 р. серед депутатів першої палати парламенту жінки склали 25,3%, а серед парламентаріїв другої палати – 28,7% [29, с. 101].

Доцільно зазначити, що в Україні також здійснювалися спроби, спрямовані на створення додаткових організаційних умов квотного представництва жінок в органах влади. Зокрема, у 2005 р. був прийнятий Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [30]. У ньому передбачалося застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законодавством України. Так, ст. 15 Закону передбачає забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у виборчому процесі. З цією метою політичні партії, виборчі блоки під час висування

кандидатів у народні депутати України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі мали передбачити представництво жінок і чоловіків у відповідних виборчих списках. І хоча в Законі не передбачається можливість запровадження мінімальної квоти для заміщення жінками посад у законодавчому органі, гадаємо, що його прийняття можна розглядати як перший крок на шляху до розв'язання цієї проблеми.

Ще один вимір представництва пов'язаний з віковим складом парламенту. На наш погляд, основна проблема тут полягає в тому, що склад депутатського корпусу різко контрастує з реальною соціально-політичною структурою суспільства. Певне уявлення про представництво за віковим критерієм у Верховній Раді України дає таблиця, складена нами на основі відповідних довідкових матеріалів.

Вікові показники у Верховній Раді України, сформованій у 2002 р., наприклад, зазнали змін порівняно з попереднім скликанням 1998 р.: збільшився відсоток парламентаріїв віком до 30 років (з 2,48 до 10%). Причому саме ця вікова категорія населення найбільш адекватно представлена в парламенті: на 14,3% припадає 10% народних депутатів. Цікаво, що найбільш репрезентативно виявилася категорія населення у віці від 30 до 39 років. При питомій вазі у складі населення в 13,7% до Верховної Ради 2002 р. потрапило 26,22% народних депутатів цієї вікової категорії. Натомість зменшилась питома вага депутатів вікової категорії 71 і старше, яка склала 2,44% при десятивідсотковій кількості населення.

Із вищевикладеного тут природно виникають запитання: чи справді знизилось представництво деяких прошарків населення; чи потрібно пов'язувати представництво з обов'язковою належ-

ністю депутата до відповідної статі, віку та соціального прошарку?

Серед дослідників проблеми немає однозначних відповідей на ці запитання. Так, С. А. Авак'ян пише: «Захист інтересів тієї чи іншої групи населення... не залежить від кількості депутатів, що належить до цієї групи. Більше того, ці інтереси може представляти депутат, який відноситься до іншої соціальної групи. Справа передусім у тому, щоб він міг зрозуміти потреби своїх виборців, щоб у нього були необхідні здібності до того, щоб, діючи по-державному, враховувати при цьому інтереси відповідних соціальних прошарків» [31, с. 42]. Інші автори, із посиланням на те, що дзеркальне представництво ще не гарантує демократію, говорять, що «партійне представництво не забезпечує дзеркального відображення складу суспільства. Звичайно, само ж по собі це не є негативним феноменом. Ніхто не бажає знову відродити маніпулювання статистикою, яка застосовувалася у минулому на виборах, коли керівна партія визначала наперед необхідний відсоток жінок, молоді, службовців» [32, с. 151].

Погоджуючись із міркуваннями згаданих дослідників, ми виходимо з того, що необхідно враховувати специфічні інтереси певних груп населення держави. У першу чергу йдеться про жінок, молодь, ветеранів війни і праці, інвалідів, представників національних меншин тощо. Звичайно, краще, коли їхні інтереси представлятимуть ті, хто належить до відповідних груп населення. На наш погляд, потрібно надати цим соціальним групам пільгові можливості забезпечення спеціального представництва в депутатському корпусі.

У цьому плані значний теоретичний і практичний інтерес виявляє досвід північних країн (Данії, Норвегії, Фінляндії та Швеції) щодо забезпечення пред-

ставництва інтересів різноманітних груп населення в парламенті. Визначальну роль тут відіграє процедура номінації (лат. *nominatio*, *nomino* – називаю) – категорія осіб, з-поміж яких обирають кращих [33, с. 392]. Під цим терміном у Скандинавії та Фінляндії розуміють партійні збори з висування своїх кандидатів на виборах. За ступенем законодавчого регулювання скандинавські країни і Фінляндія поділяються на дві групи: перша група зі слабкою формалізацією цього процесу представлена Данією (данський конституціоналіст Макс Сьоренсен визнає, що «виборчий закон не регулює це питання, тому, в який спосіб буде відбудовуватися номінація кандидата, повністю залежить від партій» [34, с. 86]) та Швецією, друга – з надзвичайно жорсткою формалізацією цієї процедури – Норвегією та Фінляндією. У країнах першої групи процедура номінації кандидатів регулюється партійними списками. При цьому роль партійного керівництва досить значна. Водночас формальне право висування кандидатів на вибори до парламенту безпосередньо від населення (незалежного кандидата), хоча й не заперечується (за винятком Фінляндії), але особливо закріплено тільки у данському і норвезькому законах про вибори. Кандидатура особи, що висувається від партії, повинна бути схвалена цією партією. Безпартійний кандидат повинен отримати підтримку від 150-200 виборців в окрузі, в якому він балотується (ч.1 § 32 данського закону). У Норвегії такий кандидат повинен зібрати 500 підписів виборців у своєму окрузі (п. «d» § 25 закону про вибори). У Фінляндії можливе висування такого кандидата від виборчого блоку, якщо він сам отримує на свою підтримку 100 підписів виборців (ч.1 § 31-а закону про вибори до парламенту). Процес висування кандидатів

починається в місцевих (регіональних) партійних організаціях, а номінація поділяється на три етапи. Перший умовно може бути названим передномінацією. На цьому етапі партійна маса відкрита всебічному впливу і тиску, а деякі партії практикують оприлюднення списку кандидатів на майбутні вибори завчасно, як правило, на щорічному загальнопартійному з'їзді. Такий список володіє необхідним авторитетом, його всі знають. Другий етап – це, власне, формальна номінація, коли відбувається вже обговорення й висування кандидатур, а також голосування за висунутими кандидатурами. Голосування може бути м'яким, так званим «рейтинговим», і жорстким. Третій етап формально закріплений у законах про вибори північних країн: це складання виборчих бюлетенів та їх затвердження виборчим округом. У Швеції використовуються процедури вільної номінації, коли партії надають мандат депутата від свого імені незалежному кандидату. Партія в такому випадку отримує своїм кандидатом досить популярну в цій місцевості особу, що збільшує її шанси на виборах у цьому окрузі. В Данії на рівні губернських зібрань парторганізацій вирішується, хто буде включений до списку кандидатів від партії і в якому порядку вони будуть розташовуватись у виборчому бюлетені. Зокрема, ч. 2 § 32 датського закону про вибори пропонує альтернативний варіант розміщення прізвищ кандидатів у виборчих бюлетенях: 1) алфавітний порядок; 2) у такому порядку, в якому це вважає необхідним сама партія. Фінський закон передбачає вирішити це питання за допомогою жеребкування (§ 38). Представники центрального правління партії мають право пропонувати зборам внести до партійного списку від даної губернії ті чи інші прізвища [35, с. 108-111]. Особли-

вої уваги заслуговує досвід Норвегії, де всі політичні партії надають першочергове значення проблемі представництва інтересів різних груп населення у парламенті. Зокрема, вони намагаються забезпечити представництво за критеріями географічного регіону, статевікових груп, інтересів профспілок, селян, підприємців, релігійних громад.

Немає сумніву в тому, що й вітчизняна партійна еліта могла би скористатися досвідом північних країн. На наш погляд, у розв'язанні складних проблем парламентського представництва доцільно було б запровадити у конституційно-правову практику України процедури номінації. Адже включення в партійні списки різних соціальних груп населення не лише збільшить шанси для перемоги на виборах певної партії, оскільки партія отримає додаткові голоси виборців певних соціальних груп, а й дасть змогу подолати проблему представництва різних прошарків населення в депутатському корпусі.

Таким чином, підсумовуючи результати проведеного дослідження, слід зауважити, що проблема корпоративного представництва у всі часи, а в сучасних умовах особливо, була й залишається одним із найбільш значущих і важливих завдань при формуванні складу парламентів. На практиці це виявляється у необхідності створення політико-правових умов для забезпечення адекватного представництва в національних органах влади різних соціальних та інших груп населення. У більшості сучасних держав представництво різних соціальних груп забезпечується, як правило, неформальним шляхом (у західноєвропейських країнах партії намагаються висувати більше жінок, молоді і тим розширюють базу свого електорату). З метою розв'язання складних проблем парламентського представництва пропо-

нується запровадити у конституційно-правову практику України процедуру номінації як важливу передумову реального забезпечення представництва різних прошарків вітчизняного суспільства у парламенті нашої держави.

Література

1. *Георгіца А. З.* Сучасний парламентаризм: проблеми теорії та практики / Аурел Зиновійович Георгіца. – Чернівці: Рута, 1998. – 484 с. – (Наукове видання).
2. *Єрмолаєв В. М.* Органи влади і управління української держави (друга половина XVII – XVIII ст.): [навч. посібник] / В. М. Єрмолаєв, А. І. Козаченко. – Харків: Право, 2002. – 168 с.
3. *Журавський В. С.* Український парламентаризм на сучасному етапі (теоретико-правовий аналіз): [монографія] / Віталій Станіславович Журавський. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – 248 с.
4. *Погорілко В. Ф.* Органи державної влади України. Монографія. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2002. – 592 с.
5. *Погорілко В. Ф., Федоренко В. А.* Конституційно-правові відносини в Україні: поняття, види, структура / В. Ф. Погорілко, В. А. Федоренко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. – № 7.
6. *Тодика Ю. М.* Конституційне право України: конспект лекцій / Ю. М. Тодика, В. П. Колісник. – Х., 1997. – 169 с.
7. *Шаповал В. М.* Зарубіжний парламентаризм / Володимир Миколайович Шаповал. – К.: Вид-во «Основи», 1993. – 143 с. – (Науково-популярне видання).
8. *Авакьян С. А.* Депутат: статус и деятельность / Авакьян С. А. – М.: Политиздат, 1991. – 288 с.
9. *Исаев М. А.* Политическая система стран Скандинавии и Финляндии / М. А. Исаев, А. Н. Чеканский, В. Н. Шишкин. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), Московский гос. ин-т международных отношений (университет) МИД РФ, 2001. – 279 с. – (Учебники МГИМО).

10. *Богданова Н. А.* Система науки конституційного права: / Наталья Александровна Богданова. – М.: Юристъ, 2001. – 256 с. – (Научное издание) (Res cottidiana).
11. *Савельев В. А.* Капитолии США / Савельев В. А. – М.: Мысль, 1989. – 300 с.
12. *Амеллер М.* Парламенты. Сравнительное исследование структуры и деятельности представительных учреждений 55 стран мира [новое и пересмотр. изд.] / Мишель Амеллер: пер. с англ. ред. З. И. Луковникова; [вступ. ст. Ф. И. Калининичева, В. В. Евгеньева]. – М.: Прогрес, 1967. – 512 с.
13. *Бернар Манен.* Принципы представительного правления / Бернар Манен: [пер. с англ. Е. Н. Рощина; научн. ред. О. В. Хархордин]. – СПб.: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2008. – 323 с. – (Научное издание). – Серия [Res publica]; вип. 2.
14. *Орландо В.* Принципы конституционного права: [пер. с франц.] / В. Орландо. – М.: Издание В. М. Саблина, 1907. – 306 с.
15. *Прело Марсель.* Конституционное право Франции / Марсель Прело: [пер. с франц. Ф. А. Кублицкого]; под ред. и с предисловием А. З. Манфреда. – М.: Изд-во иностран. лит-ры, 1957. – 672 с.
16. *Юридична енциклопедія: в 6 т. / [Авер'янов В. Б., Акуленко В. І., Бабкін В. Д. та ін.]; редкол. Ю. С. Шемшученка (голова редкол.) [та ін.].* – К.: Українська енциклопедія, 2003. – Т. 5: П – С. – 736 с. – (Довідкове видання).
17. *Савельев В. А.* Указ. тр. – С.13.
18. *Савельев В. А.* Указ. тр. – С.15-16.
19. *Орландо В.* Указ. тр. – С.58.
20. *Андреева Г. Н.* Конституционное право зарубежных стран: [учебник] / Галина Николаевна Андреева. – М.: Эскмо, 2005. – 656 с. – (Российское юридическое образование).
21. *Макогон С. О.* Развитие радянської державності на Україні / Макогон С. О. – К.: Політвидав. України, 1966. – 146 с.
22. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 р. (із змінами, внесеними Законом № 2222-IV від 08.12.2004 р.) / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2006. – 160 с.
23. Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 25.10.1997 р. (в редакції від 11.06.2009 р.) / Відомості Верховної Ради. – 2009. – № 36-37. – Ст. 211.
24. Український парламентаризм: минуле і сучасне / [Шемшученко Юрій Сергійович, Мироненко Олександр Миколайович, Погорілко Віктор Федорович, Фрицький Олег Федорович та ін.]; за ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: Парламентське вид-во, 1999. – 368 с. – (Наукове видання).
25. Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 18.10.2001 р. / Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 51-52. – Ст. 265.
26. *Вибори до Верховної Ради України: інформ.-довід. вид. / [ред. кол. М. М. Рябець (голова) та ін.].* – К.: Центральна виборча комісія, 2002. – 676 с.
27. Там само. – С. 274.
28. *Романюк А.* Оцінка переваг і проблем пропорційної виборчої системи на прикладі країн Західної Європи та у світлі парламентських виборів в Україні у 2006 р. / А. Романюк // Вибори та демократія. – 2006. – № 3. – С. 4–10.
29. *Алейник А. А.* Проблемы статуса и профессионализации деятельности депутатов в современный период: дисс. ... к. ю. н.: 12.00.02 / Алейник Алла Алексеевна. – М., 1996. – 211 с.
30. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків» від 8.09.2005 / Урядовий кур'єр. – 2005. – 19 жовтня.
31. *Авакьян С. А.* Указ. тр. – С. 42.
32. *Kukorelli I.* The Birth, Testing and Results of 1989 Hungarian Electoral Law. Soviet studies. –Vol. 43. – №1. –1991.
33. *Словник іншомовних слів / [уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута].* – К.: Наукова думка, 2000. – 680 с. – (Словники України) (Наукове видання).
34. *Ioan Muraru, Mihai Constantinescu.* Drept parlamentar românesc. – București: Editura ACTAMI, 1999. – 448 p.
35. *Исаев М. А.* Указ. тр. – С. 108-111.